

Dr hab. Jarosław Jarząbek, prof. UWr.

Instytut Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej

Autor: Mgr Hawzhen Kamal Khorshid

Tytuł: The role of personal beliefs in foreign policy process: case study of Turkish president Recep Tayyip Erdoğan

Dyscyplina: stosunki międzynarodowe

1. Przedstawienie podstawowych danych o rozprawie

Przestawiona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa Pana Hawzhena Kamala Khorshida pt. „The role of personal beliefs in foreign policy process: case study of Turkish president Recep Tayyip Erdoğan” składa się ze strony tytułowej, spisu treści, spisu rysunków, listy skrótów, wstępu, pięciu rozdziałów, wniosków i bibliografii. Całość pracy zawiera się na 256 stronach i napisana jest w języku angielskim.

2. Merytoryczna ocena rozprawy

a) wskazanie oraz ocena celu badawczego, przyjętej tezy/hipotezy i założeń pracy kandydata

Mgr Hawzhen Kamal Khorshid we wstępie do swojej rozprawy doktorskiej stwierdza, że podjęty przez niego problem badawczy „odnosi się do osobistych przekonań prezydenta Erdogana na temat kształtowania polityki zagranicznej Turcji wobec różnych krajów w szerszym kontekście jego preferencji w zakresie reagowania na uwarunkowania międzynarodowe”. Jest to bardzo interesujące i ambitne ujęcie problemu badawczego, lokujące się na pograniczu stosunków międzynarodowych i psychologii społecznej. Dalsza lektura Wstępu oraz reszty pracy nieco weryfikuje rzeczywisty problemem badawczym podjęty w pracy, którym jest raczej sama polityka zagraniczna Turcji pod rządami partii AKP i prezydenta Erdogana. Zadeklarowane w tytule pracy oraz w sformułowanym problemie badawczym stwierdzenie o badaniu „wpływu osobistych przekonań” nie do końca znajduje potwierdzenie w treści pracy.

Autor przedstawionej do recenzji dysertacji deklaruje, że „rozprawa będzie analizować wpływ osobistych przekonań Erdogana na politykę zagraniczną Turcji” (s. 15). Jako cel pracy wskazuje zaś chęć „przeanalizowania różnych faz rozwoju AKP, osiągnięć prezydenta Erdogana jako silnego przywódcy, ich przyczyn oraz wpływu na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Turcji” (s. 16). Podobnie jak w przypadku problemu badawczego, te deklaracje tylko częściowo pokrywają się z treścią pracy, która jest bardziej analizą uwarunkowań, założeń i celów polityki zagranicznej Turcji we wskazanym okresie.

Rozwinięciem problemu badawczego jest 7 pytań badawczych (s. 22). Indywidualnie są one skonstruowane prawidłowo, natomiast tylko trzy z nich (1, 4 i 5) odnoszą się bezpośrednio do tematu pracy. Pozostałe odnoszą się do szeroko pojętej polityki zagranicznej Turcji i dobrze by były, aby silniej osadził je w kontekście głównego tematu badawczego pracy. Ponadto pytanie 4 („Jakie są osobiste przekonania Erdogana, które wpływają na politykę zagraniczną Turcji?”) zakłada, że, po pierwsze, jakieś osobiste przekonania prezydenta Erdogana wpływają na politykę Turcji, po drugie, że istnieje możliwość (właściwa metodologia) aby to zbadać. Autor zauważa to w podrozdziale 1.2.3 (s. 42-47), gdzie wskazuje na teorie i metody badań w stosunkach międzynarodowych, skupiające się na wpływie jednostki na procesy decyzyjne w polityce. Nie wykorzystuje jednak tych metod w praktyce, co wskazane będzie w dalszej części recenzji.

Dalej Autor wysuwa dwie hipotezy badawcze zakładające, iż: 1) „Prezydent Erdogan reprezentuje nową postawę w polityce zagranicznej Turcji ze względu na swoje silne osobiste przekonania i poglądy, na które wpływa nacjonalizm i tradycja islamska” oraz, że 2) „Osiągnięcia AKP w polityce wewnętrznej uczyniły Erdogana silniejszym liderem republiki Turcji odgrywającym ważną rolę na arenie regionalnej” (s. 24). Na marginesie dodam, że trudno zorientować się, czy Autor traktuje powyższe dwa zdania jako jedną czy dwie oddzielne hipotezy. Do konstrukcji

powyższych hipotez można mieć pewne zastrzeżenia, głównie jeśli chodzi ich nowatorskość. W istocie wydają się one być dość oczywiste.

b) ocena zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej

Autor na stronach 18-23 dokonuje dość obszernego przeglądu literatury dostępnej literatury. Przegląd ten wskazuje na bardzo dobrą znajomość przez Doktoranta tematyki podjętego problemu badawczego oraz jego znaczącą wiedzę merytoryczną w tym obszarze. Pomimo tych niewątpliwych zalet, mam jednak pewne zastrzeżenia. W części, w której Autor dokonuje przeglądu prac dotyczących roli prezydenta Erdogana w tureckiej polityce zagranicznej, odnosi się jedynie do prac wydanych w latach 2008-2017 oraz czyni to w sposób dość wybiórczy. Tymczasem prac analizujących rolę Erdogana w formułowaniu tureckiej polityki zagranicznej było o wiele więcej (np. prace I. Oxenvada, A. May, M. Özcana, a z polskich autorów choćby liczne prace K. Wasilewskiego i J. Wódki, oprócz tych wykorzystanych przez Autora). Poważnym problemem jest natomiast zupełny brak przeglądu literatury wydanej po 2018 roku. Recenzent nie będzie tu przytaczał konkretnych pozycji, ale liczba publikacji w przedmiotowym temacie, wydanych w latach 2018-2024 jest bardzo duża. Nie tylko uzupełniają one wiedzę o wydarzenia najnowsze, ale też rzucają nowe światło na niektóre z wydarzeń wcześniejszych. Na podstawie niepełnego przeglądu literatury, Autor wysnuwa błędne wnioski, iż „a. Chociaż w niektórych publikacjach omawiano tureckie interesy i zaangażowanie w regionie, żadna z nich nie analizowała systematycznie roli Erdogana w tureckiej polityce zagranicznej. b. Żadna z publikacji nie wyjaśniła również czynników wpływających na Erdogana w kontekście jego roli w polityce zagranicznej kraju” (s. 23). W rzeczywistości jednak, w dostępnej literaturze, szczególnie tej nowszej, z lat 2018-2024, można znaleźć prace autorów systematycznie analizujących rolę Erdogana w tureckiej polityce zagranicznej oraz wyjaśniających czynniki wpływające na Erdogana w kontekście jego roli w polityce zagranicznej kraju.

Te same uwagi co powyżej odnoszą się do całości piśmiennictwa zastosowanego w ramach rozprawy. Najnowsze wykorzystane przez Autora monografie i artykuły naukowe pochodzą z roku 2018, zaś publikacje internetowe i doniesienia medialne z roku 2019. Jest to dla mnie niezrozumiałe i wymaga wyjaśnienia. Ponadto, skoro Autor za zadanie postawił sobie analizę wpływu przekonań osobistych R. T. Erdogana na turecką politykę zagraniczną, jego praca powinna być oparta w dużej mierze na źródłach pierwotnych, takich jak choćby przemówienia prezydenta Erdogana, podpisane przez niego dokumenty, wywiady, których udzielał, czy też relacje osobiste ludzi, którzy się z nim spotykali. Niestety tych źródeł pierwotnych w pracy brakuje. W efekcie Doktorant zauważa brak literatury analizującej w odpowiedni sposób rolę Erdogana w polityce

zagranicznej Turcji, ale tę lukę badawczą próbuje zapełnić bazując wyłącznie na tej właśnie wybrakowanej literaturze. Zdaniem recenzenta bardziej wartościowe byłoby podejście skupiające się na analizie dostępnych źródeł pierwotnych, gdyż to mogłoby wnieść do badań realną nową jakość. Ponadto w przypadkach, w których Autor korzysta ze źródeł pierwotnych (np. odniesień do Konstytucji Republiki Tureckiej w podrozdziale 3.3), nie ujmuje tych źródeł w bibliografii. Również we fragmentach pracy, które dotyczą wydarzeń najnowszych (np. podrozdział 2.6. The present situation of AKP in Turkey) Autor odwołuje się do literatury, która nie jest ujęta w bibliografii.

Podsumowując, recenzowana rozprawa oparta jest na dość bogatej bazie źródłowej, w tym licznych monografiach, pracach zbiorowych i artykułach naukowych, a pomocniczo także publikacjach internetowych i doniesieniach medialnych, w języku polskim i angielskim (plus kilka prac w j. tureckim). Znacznymi uchybieniami są jednak 1) niewykorzystanie literatury powstałej po 2018 roku, 2) niewykorzystanie źródeł pierwotnych, 3) braki w bibliografii.

c) wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

W recenzowanej dysertacji wykorzystany został zestaw standardowych metod i technik badawczych właściwych dla dziedziny nauk społecznych i dyscypliny nauk o stosunkach międzynarodowych. Wśród nich, jak deklaruje doktorant, są: metody jakościowe i dedukcyjne wykorzystane do analizy danych związanych z dowodami dotyczącymi tureckiej polityki zagranicznej, metody opisowe wykorzystane do scharakteryzowania aktualnej tureckiej polityki zagranicznej, metody prawne i porównawcze użyte do analizy różnych etapów osiągnięcia celów przez AKP pod przywództwem Erdogana oraz analiza treści wykorzystana przy badaniu oficjalnych dokumentów. Wykorzystanie tych metod badawczych jest prawidłowe i nie budzi zastrzeżeń.

Tym co budzi zastrzeżenia recenzenta, jest brak wskazania metod, którymi Autor mógłby badać osobiste przekonania prezydenta Erdogana (a w konsekwencji także nie wykorzystanie takich metod w dysertacji). Aby dowodzić, że osobiste przekonania R. T. Erdogana były istotnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie polityki zagranicznej Turcji, Autor powinien był zoperacjonalizować jakąś metodę badania, która pozwalałaby na 1) precyzyjne określenie osobistych przekonań Erdogana, 2) określenie w jakim zakresie jego osobiste przekonania rzutują na politykę zagraniczną Turcji, 3) określenie, jakie inne czynniki niż osobiste przekonania Erdogana wpływają na politykę zagraniczną Turcji, i w jakim stopniu. Zapewne wymagałoby to wykorzystania metody biograficznej, np. sięgnięcia do wywiadów udzielanych przez prezydenta Erdogana, jego wypowiedzi publicznych, dokumentów, listów itp. Wykorzystania tej metody brakuje, choć nie powinno być to trudne, gdyż np. liczne wywiady z R. T. Erdoganem, z całego okresu jego rządów,

można bez problemu znaleźć w Internecie. Na marginesie można dodać, że nawet wykorzystanie metody biograficznej nie dawałoby gwarancji, że uda się precyzyjnie określić osobiste przekonania prezydenta Erdogana (skąd np. moglibyśmy wiedzieć, czy jego retoryka, którą posługuje się w wywiadach czy innych wystąpieniach publicznych jest dokładnym odzwierciedleniem jego przekonań?).

d) ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników własnych badań (wywody, argumentowanie, wnioskowanie)

Częstkowe wyniki badań omawiane są przez Doktoranta na zakończenie poszczególnych rozdziałów, a całość wniosków zebrana jest w zakończeniu dysertacji. Generalnie całość wywodów, argumentowania i wnioskowania Autora budzi mieszane odczucia. Z jednej strony wskazuje ona na bardzo dużą wiedzę Doktoranta w przedmiocie badań i jego bardzo dobrą znajomość literatury oraz realiów polityki wewnętrznej i zagranicznej Turcji. Z drugiej jednak we wnioskowaniu Autora panuje pewien chaos, a wywody i argumentowanie są niespójne. Czasem trudno się zorientować, co w tekście jest odniesieniem do literatury, a co opinią własną autora. Niekiedy też wnioski częściowe rozmiągają się z treścią rozdziału. Na przykład rozdział 3 traktuje o roli prezydenta Erdoğan w tureckiej polityce zagranicznej, a wnioski po nim są zbiorem opinii Autora na temat sytuacji politycznej na Bliskim Wschodzie oraz w Turcji. Podobnie jest w rozdziałach 4 i 5, gdzie podrozdziały „wnioski” zawierają różne dywagacje Autora, nie zawsze związane z treścią rozdziału.

Wnioski końcowe zawarte w części „Conclusion” są podsumowaniem rozważań zawartych w poszczególnych rozdziałach. Natomiast niektóre fragmenty tej części pracy nie pasują do podsumowania. Np. od strony 221, przez kolejne dwie strony Autor opisuje, za E. Cziomerem, najważniejsze czynniki wpływające na kształtowanie i ewolucję obecnego porządku międzynarodowego, kolejna strona zaś poświęcona jest rozważaniom na temat tendencji i wyzwań w stosunkach międzynarodowych. Jeśli są to, zdaniem Autora, kwestie istotne dla analizy głównego tematu pracy, powinny one raczej być omówione w rozdziale 1 dotyczącym koncepcji i ram teoretycznych pracy, a nie we wnioskach. Na zakończenie części tej części pracy Doktorant odnosi się do hipotez, stwierdzając, że obie one zostały potwierdzone. Można mieć co do tego pewne wątpliwości, szczególnie w przypadku pierwszej hipotezy, ze względu na wspomniane we wcześniejszym ustępie problemy metodologiczne z badaniem osobistych przekonań R. T. Erdogana i ich potencjalnego wpływu na jego działania polityczne.

W pracy przydałyby się również bardziej klarownie odniesienia do postawionych we wstępie pytań badawczych. Według deklaracji Autora ze s. 29, odpowiedzi na pytania badawcze znajdują

się w poszczególnych rozdziałach. Są one jednak fragmentaryczne i rozrzucone w różnych częściach tekstu. Dla jasności wyводу korzystne byłoby, gdyby miały one bardziej zwartą i konkretną formę. Wyjątkiem jest rozdział drugi, gdzie we wnioskach na s. 109 Autor odnosi się wprost do pytania badawczego, przy czym w nieco zmienionej formie. Doktorant pisze on bowiem „This chapter answers the question about importance of role of the religion in the political affairs”. Domyślam się, że Autor odnosi się tu do pytania badawczego nr 3 „What is role of Islamic traditions in shaping the Foreign Policy of contemporary Turkey?”.

e) ocena, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego wraz z uzasadnieniem

Rozprawa, według deklaracji Doktoranta, ma charakter opisowy i wyjaśniający. Sprawia to, iż praca składa się z części opisowych, systematyzujących dotychczasową wiedzę oraz części analitycznych, będących oryginalnym podejściem Autora do danego problemu naukowego. Wśród tych drugich uwagę zwraca próba analizy wpływu osobistych przekonań Erdogana na politykę zagraniczną Turcji, której elementy znaleźć można w różnych fragmentach rozdziałów 3, 4 i 5. Nie jest to próba w pełni udana i obarczona jest ona pewnymi mankamentami, wskazanymi w różnych częściach tej recenzji. Uznaję to jednak za element oryginalnego rozwiązania problemu naukowego, poprzez próbę zastosowania nowej metody badawczej do analizy znanego już problemu naukowego.

f) dokładne informacje o ewentualnych błędach i lukach, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej

W pracy pojawiają się pewne błędy i niedokładności. Poza tymi dotyczącymi założeń pracy, zastosowanego piśmiennictwa, metodologii oraz wnioskowania, które omówione są we wcześniejszych częściach recenzji, chciałbym też zwrócić uwagę na kilka innych:

- z poważniejszych błędów w pracy uwagę zwraca przede wszystkim to, że Autor nie czyni rozróżnienia pomiędzy różnymi motywami, które mogłyby stać za decyzjami Erdogana w zakresie polityki zagranicznej. Nie wiadomo więc, czy uważa on, że wszystkie decyzje w zakresie polityki zagranicznej Erdogana podyktowane były tylko jego osobistymi przekonaniami, czy też część podejmowanych przez niego działań wynikała z innych przesłanek (np. kalkulacji politycznych, racjonalnej oceny sytuacji, podpowiedzi doradców, uwarunkowań zewnętrznych, nacisków wewnątrzpartyjnych, itp.). A jeśli tak, to czy mogły one być sprzeczne z osobistymi przekonaniami Erdogana? Tę drugą ewentualność zdaje się potwierdzać już nawet pobieżna analiza polityki

zagranicznej Turcji pod rządami Erdogana. Na przykład jego polityka w stosunku do Izraela, Rosji czy Kurdów różniła się bardzo znacząco w różnych okresach jego rządów. Trudno więc przypuszczać, aby przez cały czas była ona wynikiem wyłącznie jego osobistych przekonań, chyba, że zmieniały się one tak często. Ale na to nie wskazują analizy Autora, z których wynika, że główne motywacje działań Erdogana opierały się na trwałych przesłankach, takich jak jego przekonania religijne czy hołdowanie koncepcjom neoosmańskim. Ponieważ Autor nie czyni rozróżnienia wśród różnych motywacji, które mogły stać za decyzjami Erdogana w obszarze polityki zagranicznej, można odnieść wrażenie, że zakłada *a priori*, że wszystkie jego działania wynikały jedynie z jego osobistych przekonań. W mojej opinii jest to dość istotny błąd, polegający na pominięciu znaczącej części ważnych przesłanek w prowadzonej analizie.

- Przesłanki do wyboru tematu pracy, wymienione przez Autora na stronach 6-7 odnoszą się do polityki zagranicznej Turcji. Wskazują one, w uzasadniony sposób, dlaczego Autor uważa za istotny i wart pogłębionych badań problem polityki zagranicznej Turcji. Nie wskazują one natomiast, dlaczego Autor zamierza badać wpływ osobistych przekonań Erdogana na tę politykę.

- Błędne jest określenie ram czasowych pracy. Na stronie 15 Doktorant określa ramy czasowe dysertacji na lata 2002-2024. W rzeczywistości jednak prawie wszystkie jego opisy i analizy kończą się na roku 2018. Wyjątkiem jest podrozdział 2.6. Liczy on jedynie trzy strony i sprawia wrażenie pośpiesznie dopisanego do reszty pracy, aby dociągnąć narrację do roku 2024.

- Na stronie 226 Autor stwierdza, że „Erdoğan militarily supports both Ukraine and Russia”. Nie rozwija jednak tej myśli ani nie podaje żadnego źródła, które by to potwierdzało. Moim zdaniem stwierdzenie to jest nieprawdziwe. Od wybuchu pełnoskalowej wojny na Ukrainie Turcja rzeczywiście sprzedaje Ukrainie broń, w tym drony Bayraktar TB2, ciężkie karabiny maszynowe, rakiety naprowadzane laserowo, systemy walki elektronicznej, pojazdy opancerzone i sprzęt ochrony osobistej. Brak natomiast informacji o tym, aby Turcja dostarczała jakieś uzbrojenie Rosji. Dostarczała natomiast niektóre materiały podwójnego przeznaczenia, takie jak mikrochipy, procesory i systemy sterowania, które potencjalnie mogłyby mieć zastosowanie wojskowe.

3. Formalna ocena rozprawy

a) ocena układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych

Doktorant przyjął podejście problemowo-chronologiczne, w którym w rozdziałach i podrozdziałach wydzielonych pod względem obszarów problemowych, omawia poszczególne

kwestie z zachowaniem chronologii zdarzeń. Uznaję takie podejście za prawidłowe i dobrze dobrane do realizacji podjętego tematu, choć nie jest ono pozbawione pewnych wad. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, wniosków i bibliografii. We wstępie Autor przedstawia problem badawczy, uzasadnienie badań, zakres czasowy i obszarowy pracy, przegląd literatury, hipotezę i pytania badawcze, podejście teoretyczne i metodologiczne.

W rozdziale pierwszym Autor przedstawia ramy konceptualne i teoretyczne pracy. Rozdział ten jako całość jest napisany więcej niż dobrze, szczególnie jego podrozdział 1.2. Jedyne zastrzeżenie jakie tu mam dotyczy tego, że koncepcje, które Autor omawia w tym rozdziale, nie są przez niego później wykorzystane w analizie w dalszej części pracy. Tymczasem np. koncepcje dotyczące roli lidera w formułowaniu polityki zagranicznej państwa (opisane w podrozdziale 1.2.3) stanowiłyby dobre narzędzie do analizy wpływu Erdogana i jego osobistych przekonań na politykę zagraniczną Turcji, gdyby Autor zastosował je w praktyce w rozdziałach 3, 4 i 5. Inna część rozdziału 1 (1.3) opisuje różne teorie SM. Jest ona napisana dobrze i merytorycznie jest bez zarzutu, ale nie wnosi ona wiele do pracy, ponieważ Autor nie wykorzystuje narzędzi badawczych dostarczanych przez opisane tam teorie. Moim zdaniem, zamiast omawiać teorie należące do różnych paradygmatów (realistycznego, liberalnego i konstruktywistycznego) korzystniej byłoby, gdyby Autor skupił się na wyborze jednego paradygmatu, a w jego ramach konkretnej teorii, która byłaby rzeczywiście użyteczna w jego pracy badawczej. Następnie podporządkowując tok pracy badawczej wybranej teorii mógłby analizować problem badawczy z jej perspektywy (np. z perspektywy teorii realizmu ofensywnego analizować to, czy poszczególne decyzje Erdogana w sferze polityki zagranicznej odbiegały od racjonalnej oceny korzyści dla interesu państwowego, a więc mogłyby być motywowane jego osobistymi przekonaniami, jeśli te nie były tożsame z interesem państwowym).

Kolejne cztery rozdziały uporządkowane są problemowo. Rozdział 2 przedstawia genezę, historię i program partii AKP oraz omawia rolę religii w kształtowaniu jej podstaw ideologicznych. Rozdział 3 „Role of President Erdogan in Turkey’s Foreign Policy” skupia się na omówieniu instytucji odpowiedzialnych za formułowanie polityki zagranicznej Turcji, prerogatyw prezydenta w tureckim systemie politycznym oraz instrumentów za pomocą których prezydent może kierować polityką zagraniczną. Rozdział 4 „Reformulation of Turkey’s Foreign Policy towards Neighboring States in Erdogan’s Rule” opisuje politykę zagraniczną Turcji wobec Irackiego Regionu Kurdystanu, Syrii, Iranu, Izraela i Palestyny, Grecji oraz Cypru. Rozdział 5 „Turkey’s Ties with Western Countries and Russia” koncentruje się na relacjach Turcji z państwami członkowskimi UE, z USA, Rosją oraz państwami Kaukazu Południowego.

Całościowo układ rozprawy doktorskiej uznaję za poprawny. W pracy brakuje jednak odrębnego rozdziału, który odnosiłby się do głównego deklarowanego celu pracy, czyli analizy wpływu osobistych przekonań Erdogana na politykę zagraniczną Turcji. Pewne elementy takiej analizy znaleźć można w różnych fragmentach rozdziałów 3, 4 i 5. Korzystniejsze byłoby jednak zebranie ich w jednym miejscu i ich systematyczna analiza.

b) dokładne informacje o ewentualnych nieprawidłowościach warsztatowych, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej

Praca pod względem warsztatowym jest nierówna. Generalnie prezentuje się dobrze, a Doktorant sprawnie posługuje się techniką pisania prac naukowych, nie ustrzegł się jednak pewnych nieprawidłowości.

- Język pracy jest nierówny, w pewnych fragmentach lepszy, w innych gorszy. Generalnie jednak pozostawia nieco do życzenia, szczególnie jeśli chodzi o gramatykę, styl i składnię. Niektóre zdania są trudne do zrozumienia.

- W spisie treści brakuje podrozdziałów 1.1 (Introduction) i 1.2 (Foreign Policy) oraz podrozdziałów 5.6 i 5.7.

- Uwaga na temat terminologii związanej z używaniem terminów „kraj” i „państwo” (ang. „country” i „state”). W naukach społecznych „kraj” odnosi się do bytu politycznego zlokalizowanego w przestrzeni geograficznej, jest to więc ziemia ze wszystkimi jej właściwościami fizycznymi (ludzie, teren, zasoby itp.). Jako taki, kraj nie może podejmować żadnych działań politycznych (takich jak np. prowadzenie polityki zagranicznej). „Państwo” jest bytem politycznym wykonującym władzę nad danym terytorium i zamieszkującą je ludnością oraz posiadającym charakter prawnomiędzynarodowy. To państwo może podejmować działania polityczne, takie jak prowadzenie polityki zagranicznej. W tekście autor wielokrotnie używa tych dwóch terminów zamiennie, tak jakby były synonimami.

- Autor stosuje w pewnych fragmentach pracy rozległe cytaty, zajmujące całe akapity (np. s. 125, 127, 139, 178-179). Moim zdaniem nie ma to uzasadnienia merytorycznego.

- Doktorant pewne fragmenty dysertacji opiera na pojedynczym źródle, czyniąc pracę w tych fragmentach monoźródłową, np. s. 103-104, 123-125, 138-139, 142-147, 221-223,

- Pewne fragmenty pracy pozbawione są odwołań do źródeł (np. s. 162-164). Być może Doktorant posługuje się w nich wyłącznie wiedzą własną. Trudno jest mi to orzec.

- W rozdziale 2.6 (jedynym, który odnosi się do wydarzeń po 2018 roku) znajdują się odwołania do źródeł, których nie ma w bibliografii.

- Na s. 140 Doktorant stwierdza „Based on the assumption that geopolitics, or – in other words – political geography, is part of”. Chciałbym zauważyć, że geopolityka i geografia polityczna to dwa zupełnie różne pojęcia.

4. Konkluzje

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Hawzhena Kamala Khorshida wskazuje na jego dużą wiedzę merytoryczną i solidną znajomość tematyki badań. Potwierdza też jego znajomość teorii i podstawowych metod badawczych w nauce o stosunkach międzynarodowych. Rozprawa jest opracowaniem wartościowym merytorycznie, systematyzującym wiedzę i dostarczającym informacji. Zawiera też pewne, choć ograniczone, elementy oryginalnego rozwiązania problemu naukowego. Praca nie jest pozbawiona wad. Dotyczą one w szczególności doboru i wykorzystania źródeł, wyboru (tudzież pominięcia) określonych metod badawczych, niespójności treści pracy z jej deklarowanym tematem, ram czasowych pracy oraz ograniczonego stopnia nowatorskości zawartych w niej hipotez i konkluzji.

Podsumowując stwierdzam, iż rozprawa doktorska mgr Hawzhena Kamala Khorshida spełnia podstawowe wymogi ustawowe stawiane rozprawom doktorskim, określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.) i wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jarostan Jarąbek